

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۱/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان

نغمه کساری گیلک^۱، مهدی آمره بزچلویی^۲

۱- کارشناسی ارشد مجموعه و ادبیات فارسی

۲- کارشناسی تربیت بدنی

چکیده:

پیشرفت تحصیلی و مسایل مربوط به آن یکی از دغدغه های اصلی نظام آموزش و پرورش کشورهاست چرا که مسئولین و تصمیم گیرندگان سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی در سراسر دنیا توسعه و پیشرفت جامعه شناسان را در توسعه و پیشرفت نظام آموزشی می دانند و این توسعه و پیشرفت از طریق پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مدرسه و کلاس درس عملیاتی می گردد. منظور از اضطراب نوعی حالت هیجانی و ناخوشایند و مهم است که با پریشانی، هراس، تپش قلب، تعریق و سردرد بی قراری و تکرار ادرار همراه است. هنگامی که فرد نسبت به کار آمدی، توانایی و استعداد خود در شرایط انسان دچار نگرانی و تردید می شود می توان از اضطراب شب امتحان سخن گفت. در انسان طبیعی و مطلوب است و موجب افزایش تلاش و تکاپو می شود، اما اگر از حد اعتدال تجاوز کند موجب کاهش پیشرفت تحصیلی خواهد شد. سارامون و دیوید من اضطراب امتحان را اینگونه تعریف می کنند: نوعی خود اشتغالی ذهنی است که با تخود کم انگاری و تردید درباره توانایی های خود بروز پیدا کرده و اکثرا به ارزیابی شناختی منفی، عدم تمرکز حواس، واکنشهای جهانی نامطلوب و افت تحصیلی منجر می گردد.

کلمات کلیدی: پیشرفت تحصیلی، توسعه، نظام آموزشی، توانایی، تمرکز حواس، دانش آموزان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

مقدمه:

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان در مقاطع مختلف رشد جسمی، روانی و اجتماعی نیازمند دارا بودن نگرش مثبت به رشته تحصیلی و انگیزه های قوی است نگرش. به رشته تحصیلی ظاهراً یک امر فردی محسوب می شود. این تصور وجود دارد که هر دانش آموزی باتوجه به شخصیت خود و تمایلات و علاقه مندی و خصوصیاتش، دارای برخی نگرش ها می باشد در صورتی که نگرش تحصیلی از دیدگاه علم روان شناسی، اجتماعی و جامعه شناسی علاوه بر فردی بودنش دارای بعد اجتماعی گسترده از جمله محیط، اطرافیان، پدر و مادر و معلم سایر افراد گروه هایی که دانش آموز با آن ها به نحوی برخورد دارند که در ایجاد و پرورش و تحکیم نگرش های مثبت یا منفی به رشته تحصیلی وی مؤثرند. (بسانت، ۱۹۹۵)

پیشرفت تحصیلی دانش آموزان یکی از شاخص های مهم در ارزشیابی آموزش و پرورش است و تمام کوششها در این نظام درواقع تلاش برای جامعه عمل پوشاندن بدینامر تلقی می شود. به طور اعم کل جامعه و به طور اخص نظام آموزش و پرورش نسبت به سرنوشت کودکان، رشد و تکامل موفقیت آمیز آنان جایگاه آنها در جامعه علاقه مند و نگران است و انتظار دارد دانش آموزان در جوانب گوناگون، اعم از ابعاد شناختی و کسب مهارت و تواناییها و نیز در ابعاد عاطفی و شخصیتی، آنچه که باید پیشرفت و تعالی یابند (پورشافعی، ۱۳۷۰)

بدون شک در دنیای پیشرفته امروزی یکی از علایم موفقیت فرد، پیشرفت تحصیلی می باشد که بدون آن توسعه و ترقی هیچ کشوری امکان پذیر نخواهد بود. ترقی هر کشوری رابطه مستقیم با پیشرفت علوم و دانش و تکنولوژی آن کشور دارد و پیشرفت علمی نیز حاصل نمی شود مگر اینکه افراد خلاق تربیت شده باشند، پیشرفت تحصیلی ضمن اینکه در توسعه و آبادانی کشور مؤثر است در سطوح عالی منجر به یافتن شغل و موقعیت مناسب و در نتیجه درآمد کافی می شود. دانش آموزان و دانشجویان که از موقعیتهای تحصیلی برخوردارند، خانواده و جامعه با دیده ی احترام به آنان می نگرند. در جامعه با روحیه و نشاط بیشتری حضور خواهند یافت و در کنار اینها از هزینه های گزافی که از افت تحصیلی برآموزش و پرورش تحمیل می شود، کاسته خواهند شد. دستیابی به بهره وری و بهبود کیفیت نظام آموزشی را می توان اثر گذار ترین عامل در توسعه کشور ها دانست. تجارب کشورهای پیشرفته ای چون ژاپن در زمینه توسعه همه جانبه نیز حکایت از سرمایه گذاری بر روی منابع آموزشی و انسانی دارد. در راستای دستیابی به این اهداف بهبود کیفیت موقعیت تحصیلی از جمله

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اهداف اساسی برنامه های آموزشی است. در حالی که امروزه افت تحصیلی یکی از نگرانی های خانواده ها و دست اندرکاران تعلیم و تربیت است. از جمله موضوعات مورد علاقه صاحب نظران علوم تربیتی یافتن شرایط و امکانات لازم و موثر در جهت تحصیلی موفق و پیشرفت تحصیلی است. اما عدم موفقیت در تحصیل زمینه ساز مشکلات فردی و اجتماعی و انحراف از دستیابی به اهداف سیستم آموزش است. محققین عوامل مختلفی را در پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دخیل دانسته اند. اما با توجه به تفاوت های فرهنگی و تغییرات سریع عوامل در طول زمان نمی توان به عنوان یک قانون عمومی و کلی، علل خاصی را برای جوامع مطرح نمود. زیرا قوانین بافت فرهنگی و نسبت جامعه، نگرش مردم به تحصیلات، سطح درآمد والدین و غیره، همه از عواملی هستند که به طور اخص در یک جامعه بر شکست یا موفقیت تحصیلی تأثیر می گذارند. منابع موجود نشان می دهد که آموزش به طور کلی تحت تأثیر پنج عامل فراگیر آموزش گر، برنامه، تجهیزات و محیط آموزشی است که هر یک از عوامل مذکور دارای ویژگی هایی است که می توانند در پیشرفت تحصیلی و یادگیری تأثیرات متفاوتی داشته باشند (سیف، ۱۳۶۸).

هر فرد جهت ورود به اجتماع و در نتیجه رویارویی با موقعیت های گوناگون و افراد مختلف (از نظر فرهنگی، اقتصادی) به پاره ای از ابزار مجهز شده است، این ابزارهای فردی را می توان ساختارهای روانی فرد دانست که می توانند او را در مقابله با رویدادهای زندگی یاری رسانند، این ساختارهای روانی به طور متقابل تحت تأثیر عوامل مختلفی مانند خانواده، اجتماع، گروه همسالان و غیره قرار دارد از سویی آنان را تحت تأثیر قرار می دهد. به همین دلیل محققان همواره به تأثیرات این مولفه های روانی بر جنبه های گوناگون زندگی افراد توجه بسیاری کرده اند که از این میان به تأثیر این مؤلفه ها بر عملکرد شغلی، تحصیلی و اجتماعی اشاره کرد (ویلسون، روهلز، سیمپسون، ۲۰۰۷ به نقل از صاحب ۱۳۸۹).

در این میان پیشرفت تحصیلی بیشتر از سایر متغیرها مورد توجه روانشناسان قرار گرفته است. زیرا به نظر می رسد آنچه می تواند یک فرد، خانواده در نهایت یک کشور را در مسیر پیشرفت، بیش از همه یاری دهد، بهره مندی از افرادی است که نه تنها دارای سلامت روانی مناسبی هستند، بلکه در امر آموزش نیز تحصیلات خود را با موفقیت پشت سر گذاشته اند، آگاهی از جنبه های روانی دانش آموزان می تواند همانند یک ابزار کمک آموزشی قدرتمند عمل کند. برای نمونه فهمیدن این نکته که دانش آموز در شرایطی خاص چگونه رفتار می کند، می تواند منجر به افزایش تأثیرگذاری ابزارهای آموزشی و همچنین روش های آموزشی معلم و سیستم آموزشی و پرورش و در نهایت پیشرفت تحصیلی دانش آموزان گردد (ادری، ۲۰۰۶).

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پیشرفت تحصیلی از جمله موضوعاتی است که از ابعاد تربیتی، روان شناسی، به آن بسیار پرداخته شده است. یافته های تحقیقات متعدد نشان داده است پیشرفت تحصیلی نه تنها از ساختارهای دانش و فرایندهای پردازش اطلاعات تأثیر می پذیرد بلکه به عوامل انگیزشی از جمله باورها، نگرشها و ارزشها نیز مربوط میشود (بسات، ۱۹۹۵)

سالهای متممادی است که محققان و پژوهشگران تعلیم و تربیت و روانشناسان اجتماعی، مطالعات فراوانی در مورد عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان انجام داده اند. پیشرفت موضوعی است که به خصوص در حال حاضر نیز مورد توجه تمامی کشورهای جهان بوده است، و هر ساله مقدار زیادی از بودجه جوامع صرف تحصیل کودکان و نوجوانان می شود و پژوهشهای زیادی به بررسی عوامل مختلفی که می تواند بر پیشرفت تحصیلی تأثیر داشته باشد، عواملی مانند: خانواده، محیط زندگی، مدرسه و برنامه های آموزشی اختصاص یافته است (مجیدیان، ۱۳۸۴)

یکی از عوامل موثر بر کیفیت روانی انسان و خصوصیات عاطفی وی چگونگی قضاوت او در مورد خودش می باشد. رفتار جدید، شخصی، محیط و رفتار فرد به طور تعاملی عمل می نمایند تا رفتارهای بعدی را تعیین نمایند بنا بر نظریه بندورا (۱۹۹۱) به نقل از امرابیان (۱۳۸۳) خودکارآمدی تحت تأثیر عوامل زیر قرار می گیرد.

مطالعه در زمینه ی نگرش به رشته تحصیلی و نقش آن در پیشرفت تحصیلی با تحقیقات ایکن آغاز شد (ایکن و درگر ۱۹۶۱) یافته های این پژوهش نشان داد که نگرش به رشته تحصیلی سازهای مشتمل بر چند بعد شامل لذت بردن از درگیر شدن در تکالیف - چه در تجربیات تحصیلی و چه در زندگی روزمره - باورهای فرد در مورد ارزش و اهمیت درس و میزان ترس از رویارویی با موقعیتهایی است که مستلزم به آمارگیری آن درس اند (ایکن و درگر، ۱۹۶۱)

پژوهش های زیادی، نشان می دهد که عملکرد تحصیلی دانش آموزان و فعالیتهای مرتبط با آن در دوره ی آموزش مدرسه ای از پیشرفت چندانی برخوردار نیست. دانش آموزان مستعد از توانایی های خود به خوبی استفاده نمی کنند، دانش آموزان اکثراً روحیه ی علمی و انگیزه ی کافی ندارند و از امکانات آموزشی، استفاده مطلوب و مناسب صورت نمی گیرد و معمولاً به جای توجه به ارتقای سطح علمی خود به ارتقای سطح تحصیلی (اخذ مدارج بالاتر) می اندیشند (نظری کتولی، ۱۳۸۴) با توجه به نقش تعیین کننده نگرش تحصیلی دانش آموزان در عملکرد و موفقیت تحصیلی آنان، ضرورت دارد مسئله نگرش به عنوان عاملی موثر بر موفقیت تحصیلی مد نظر قرار گیرد. همچنین این امر سبب می شود که مشاوران در امر مشاوره تحصیلی و شغلی دانش آموزان بهتر و آگاهانه تر عمل کنند. به علاوه دانش آموزان برای انتخاب رشته تحصیلی در اواخر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

دوره راهنمایی و اوایل دوره دبیرستان آگاهانه تر و با توجه به تواناییها و علایق خود رشته ای را بر گزینند. و با این اقدام از شکل گیری نگرش منفی در موقعیت های تحصیلی جلوگیری به عمل می آید و نگرش مثبت به یک پدیده می تواند نسبت میزان فعالیت و تلاش دانش آموز را در آن امر تحت تأثیر قرار دهد و او را به انجام وظایف و مسئولیتهای خود در قبال آن وادار نماید، در صورتی که نگرش منفی عکس این امر را بوجود می آورد. یعنی فرد به دلیل عدم رضایت از کار و فعالیت مورد نظر از زیر بار مسئولیت شانه خالی می کند. بنابراین دانش آموز وقتی فعال است که نسبت به رشته تحصیلی خود نگرشی مثبت داشته باشد (گلدارد، ترجمه حسینیان، ۱۳۷۴).

اهمیت و ضرورت پژوهش

امروزه پیشرفت تحصیلی دانش آموزان به عنوان یک شاخص مهم برای ارزیابی نظامهای آموزشی مورد توجه قرار گرفته است. علاوه بر این، پیشرفت تحصیلی همواره برای معلمان، دانش آموزان، والدین، نظریه پردازان، و محققان تربیتی نیز حائز اهمیت بوده است. برای مثال، پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان یکی از مهمترین ملاکهای ارزیابی عملکرد معلمان محسوب میشود. برای دانش آموزان نیز معدل تحصیلی معرف تواناییهای علمی آنها برای ورود به دنیای کار و اشتغال و مقاطع تحصیلی بالاتر است. شاید به علت همین اهمیت باشد که نظریه پردازان تربیتی بسیاری از پژوهشهای خود را بر شناخت عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی متمرکز کرده اند. از جمله عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی میتوان از عوامل نگرش می توان یاد کرد. بطور کلی در کشور ما افت تحصیلی یکی از مشکلات کنونی نظام آموزش و پرورش است که همه ساله دهها میلیارد ریال بودجه کشور را به هدر می دهد. یافته های آماری از مدارس کشور نشان دهنده آن است که افت تحصیلی به صورت مردودی، ترک تحصیلی زودرس و یا اشکال دیگر آن مقادیر زیادی از منابع مالی ملی و استعدادهای انسانی جامعه را تلف می کند. بنابراین عدم توجه به علل افت تحصیلی و پیشگیری از آن نه تنها خسارت اقتصادی زیادی را به جامعه و کشور وارد میکند، بلکه باعث افزایش میزان بیکاری ها در آینده شده و سرمایه فرهنگی نیز از بین می رود به نظر می رسد که بهترین راه شناسایی عوامل افت تحصیل برای جلوگیری از بروز آن است. بنابراین در این پژوهش بر آنیم تا به بررسی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی بپردازیم.

پیشرفت تحصیلی:

مورد پیشرفت تحصیلی تعاریف گوناگونی وجود دارد که به شرح آن می پردازیم: پیشرفت تحصیلی عبارت است از موفقیت دانش آموزان در یک یا چند موضوع درسی (مثل: درک، فهم خواندن یا محاسبه عددی)، چنین پیشرفتهایی توسط

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آزمودنهای میزان شده تحصیلی اندازه گیری می شود. همچنین این اصطلاح بر پیشرفت فرد در کلاس، آنطور که در کار مدرسه ارزیابی می شود دلالت دارد (ماهر، ۱۳۷۶، به نقل از دو دانگه، ۱۳۷۶)

پیشرفت تحصیلی به جلوه ای (نمایی) از جایگاه تحصیلی دانشآموزان اشاره دارد که این جلوه ممکن است بیانگر نمره ای برای یک دوره، میانگین نمرات در دوره ای مربوط به یک موضوع یا میانگین نمرات دوره های مختلف باشد. برای پیشرفت تحصیلی می توان ملاک های گوناگون را در نظر گرفت که مشهورترین آنها میانگین نمرات کلای می باشد. (پالسون، ۱۹۹۴، به نقل از مهرافروز، ۱۳۸۷) پیشرفت تحصیلی عبارت است از «مسئول نهایی فرآیند یادگیری فعال که با کمک آموزش فعالیتهای تربیتی انجام می گیرد.» (گیج و برلایر، ۱۳۷۴؛ به نقل از مهدیان، ۱۳۸۵) همچنین، «سرعتی که دانش آموز در تکمیل پایه ها و درجات گوناگون دارد و بر حسب مقدار پیش افتادگی و سرعت یا عقب ماندگی وی اندازه گیری می شود. (بیابانگرد، ۱۳۷۸)

از پیشرفت تحصیلی به عنوان یکی از شاخص های پیشرفت در نظام آموزش و پرورش مفهوم «انجام تکالیف و موفقیت دانش آموزان در گذراندن دروس یک پایه تحصیلی مشخص» یا «موفقیت دانش آموزان در امر یادگیری مطالب درسی» استفاده می شود. وجه مخالف آن افت تحصیلی است که یکی از معضلات نظام آموزشی می باشد که به شیوه های گوناگون همچون عدم موفقیت دانش آموزان در دست یابی به هدف های مقاطع تحصیلی مربوطه، مردودی و تکرار پایه های تحصیلی، ترک تحصیل زودرس، بیکاری و بلاتکلیفی خود را نشان می دهد (پورشافعی، ۱۳۷۰). نیل به اهداف آموزشی را با اصطلاح پیشرفت تحصیلی بیان می کند.

به طور کلی عواملی که بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان تأثیر دارند را می توان به سه دسته تقسیم کرد:

الف. عوامل فیزیولوژیکی: این عوامل شامل متغیرهای بدنی و فیزیکی یاد گیرنده از جمله سوء تغذیه و سلامت جسمانی می شود.

ب. عوامل روانشناختی: این عوامل شامل متغیرهای روانشناختی از جمله هوش، استعداد، خلاقیت خودپنداره، عزت نفس، نگرش نسبت به مسایل آموزشی، انگیزه پیشرفت، مکان کنترل و ویژگی های شخصی دیگر می شود.

پ. عوامل محیطی: این عوامل در برگیرنده متغیرهای بیرونی شامل پایگاه اقتصادی و اجتماعی (درآمد، تحصیلات، محل زندگی) متغیرهای مربوط به خانواده (تعداد افراد خانوار، سبک فرزند پروری والدین، ارزشهای فرهنگی خانواده) و متغیرهای مربوط به محیط مدرسه (شرایط مدرسه، مدیریت مدرسه، نگرش ویژگی های معلمان، فرهنگ و جو سازمانی مدرسه) می شود (راجرز، ۱۹۸۲)

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

هوش و تاثیر آن بر پیشرفت تحصیلی:

یکی از ویژگی های ورودی کلی دانش آموز که برای همه دروس آموزشی مدنظر قرار گرفته است، هوش کلی است. محققان با توجه به فرهنگ ها و میزان پیشرفت جوامع مختلف ملاک های مختلفی درباره موفقیت مطرح می کنند و مهارت های متفاوتی را معرف هوش می دانند. مثلا جامعه آمریکا بر توانایی های هوشی در زبان و ریاضی تاکید دارد، بنابراین کودکان و بزرگسالانی که این مهارت را دارا هستند، با هوش ترین شناخته می شوند. بینه در تعریف هوش به قضاوت درست اشاره دارد؛ روان شناسان دیگر هوش را توانایی فکر انتزاعی، توانایی یادگیری، قدرت حل مساله یا توانایی سازگاری با موقعیت های جدید می دانند. کسلر، هوش را به عنوان استعداد شخصی برای درک جهان و برآورد ساختن انتظارات آن تعریف می کند (حیدری ۱۳۷۵) پیازه می گوید: «هوش فعالیتی است که از فرد سر می زند و دائما در حال تغییر است» وی هوش را به عنوان کیفیتی نسبتا ثابت و قابل اندازه گیری، قبول ندارد و در این باره می گوید: من هوش را نه براساس ملاکی ایستا، که دیگران تعریف کرده اند، بلکه از لحاظ این که در حال تکامل است و سیر تکامل خود را طی می کند تعریف می کنم و هوش را به صورت تعادل یابی تعریف می کنم که تمام ساخت های شناختی یا طرح واره ها به سوی آن هدایت می شوند» لاوین در تحقیقی که به میزان همبستگی بین هوش و پیشرفت دروس مختلف پرداخته است، به این نتیجه رسیده است که میزان همبستگی بین آنها $(+ ۱۰ + ۵۰)$ درصد است. البته ممکن است که این مقدار در دوره های دبیرستان و دانشگاه کاهش پیدا کند. (بدری مقدم، ۱۳۶۴)

انگیزش و تاثیر آن بر پیشرفت تحصیلی:

به کرات دیده شده است که دانش آموزانی وجود داشته اند که از لحاظ توانایی و استعداد یادگیری بسیار شبیه هم بوده اما در پیشرفت تحصیلی تفاوت های زیادی با هم داشته اند این جنبه از رفتار آدمی به حوزه انگیزش مربوط می شود. انگیزش به حالت های درونی ارگانسیم که موجب هدایت رفتار او به سوی نوعی هدف می شود، اشاره می کند. بنابراین، انگیزش، عامل فعال ساز رفتار انسان است و از جمله عواملی است که می تواند در میزان پیشرفت تحصیلی تاثیر به سزایی داشته باشد. انگیزه پیشرفت باعث می گردد که کار دشوار با موفقیت به انجام برسد و همچنین باعث تسلط یافتن، دستکاری کردن و انتظام بخشیدن اشیا، آدم ها و افکار می گردد. « پژوهش های انجام گرفته حاکی از آنند که افراد دارای انگیزش پیشرفت زیاد در انجام کارها از جمله یادگیری بر افرادی که از این انگیزه بی بهره اند، پیشی می گیرند.» روانشناسان و محققان تربیتی، تحقیقات زیادی در رابطه با انگیزش و پیشرفت تحصیلی انجام داده اند که در اینجا به تعداد معدودی از آنان اشاره ای خواهد شد. رینگنس (۱۹۶۵) در مطالعه ای به بررسی تفاوت های پیشرفت میان دانش آموزان دارای

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

بهره‌وش یکسان پرداخت. وی در این مطالعه ۳۰ دانش آموز پسر کلاس نهم که دارای بهره‌وش ۱۲۰ یا بالاتر و دارای میانگین درسی در حدود ۱۵ یا بالاتر بودند مورد مطالعه قرار داد. این گروه دانش آموزان از لحاظ پیشرفت افرادی (بیش آموز) بودند و همچنین گروهی دیگر از دانش آموزان (کم آموز) که از لحاظ بهره‌وش، جنسیت، سن، مدرسه و حجم درس ها، با گروه اول مشابه بودند ولی میانگین درسی آنها ۱۲ یا کمتر بود، انتخاب کرد. رینگنس با استفاده از پرسش نامه های مختلف انگیزش و مصاحبه، به تعیین میزان انگیزش هر دو گروه اقدام نمود. معلوم شد که دانش آموزان بیش آموز در مقایسه با دانش آموزان کم آموز به منظور یادگیری، انگیزه بیشتری برای ایجاد ارتباط و طرح دوستی با همکلاسی خود، داشتند.

عوامل موثر بر پیشرفت تحصیلی دانش آموزان همان چیز است که تمامی معلمان دلسوز، اولیا و خود دانش آموزان به دنبال آن می‌باشند. همواره میزان پیشرفت تحصیلی یادگیرندگان به‌عنوان یک شاخص مهم برای ارزیابی کیفیت و موفقیت نظام‌های آموزشی مورد توجه بوده‌است. از این رو یادگیری و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را می‌توان به صورت مفهومی چندبعدی در نظر گرفت که متاثر از ابعاد مختلف محیط مدرسه در تعامل پویا با ویژگی‌های فردی دانش‌آموزان به‌صورت یک الگوی کلی در تعامل با جامعه می‌باشد.

بنابراین شناسایی عوامل مهم و مؤثر بر پیشرفت تحصیلی، در ارتباط با ویژگی‌های آموزشی و اجتماعی افراد و استفاده مطلوب از آنها؛ کمک شایانی به بهبود وضعیت تحصیلی دانش‌آموزان می‌کند و زمینه ساز موفقیت‌های چشمگیر در فرآیند آموزش و یادگیری و مهم‌تر از همه استمرار یادگیری می‌شود.

به‌طور کلی عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی را در دو مورد می‌توان مورد تحلیل و بررسی قرار داد:

○ ۱- عامل فردی

○ ۲- آموزشی

در ادامه هر یک از این عوامل را به صورت جداگانه و طبقه‌بندی شده معرفی می‌کنیم.

عوامل فردی در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

اگر پیشرفت تحصیلی پیامدی در نظر گرفته شود که سلسله مراتبی از عوامل بر آن تأثیر می‌گذارند، عوامل فردی در سطح نخست یا خرد این سلسله‌مراتب قرار دارند.

مهم‌ترین عوامل فردی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی عبارت‌اند از:

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

خود پنداشت تحصیلی

یکی از عوامل تأثیرگذار در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، خودپنداشت تحصیلی است. خودپنداشت تحصیلی به ادراک دانش‌آموزان از شایستگی‌های خود در رابطه با یادگیری آموزشی دارد. می‌توان عنوان کرد که خود پنداشت تحصیلی بالا پیامدهای آموزشی متعددی برای دانش‌آموزان در زمان تحصیل دارد و به‌طور مثبتی پیشرفت تحصیلی آنان را پیش‌بینی می‌کند. در واقع خودپنداشت تحصیلی در طول دوران تحصیل می‌تواند تغییرات قابل توجهی داشته باشد که همه این تغییرات می‌توانند بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان تأثیرگذار باشند.

درگیری تحصیلی

یکی از عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی و یکی از مفاهیمی که در سال‌های اخیر توسط پژوهشگران مورد چالش واقع شده است، مفهوم درگیری تحصیلی است. درگیری تحصیلی سازه‌ای است که برای اولین بار جهت درک و تبیین افت و شکست تحصیلی مطرح گردید و به عنوان پایه و اساسی برای تلاش‌های اصلاح‌گرایانه در حوزه تعلیم و تربیت مدنظر قرار گرفت. به بیان دیگر زمانی که تکلیف برای دانش‌آموزان معنا و ارزش داشته باشند، توجه دانش‌آموزان را به خود جلب می‌کنند و دانش‌آموزان نوعی تعهد نسبت به این تکلیف و فعالیت‌ها احساس می‌کنند. این احساس تعهد باعث می‌گردد که دانش‌آموز برای اتمام تکلیف تلاش کند.

خود کار آمدی

پژوهش‌های متعددی نقش سازه‌های متفاوت انگیزشی، از جمله خودکارآمدی تحصیلی را به عنوان عامل مهمی در زمینه پیشرفت تحصیلی نشان داده‌اند. نگاهی که دانش‌آموزان بر این باور باشند که قابلیت‌ها و توانایی‌های لازم برای انجام کار یا فعالیتی را دارند، برای انجام آن تکلیف وقت بیشتری صرف می‌کنند و در نهایت به نتایج بهتری دست پیدا خواهند کرد.

انگیزش

از میان متغیرهای فردی، متغیرهای انگیزشی پیش‌بین قوی پیشرفت تحصیلی هستند. به بیان دیگر پیشرفت تحصیلی نه تنها از ساختارهای دانش و فرایندهای پردازش اطلاعات تأثیر می‌پذیرد، بلکه از عوامل انگیزشی از جمله باورها، نگرش‌ها و

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

روش‌های تدریس معلمان نیز تأثیر می‌پذیرد. نقش انگیزش در آموزش و پرورش و پیشرفت تحصیلی از گذشته مورد توجه روانشناسان بوده‌است. انگیزش تحرک لازم را برای به پایان رساندن موفقیت‌آمیز یک تکلیف و رسیدن یا دستیابی به درجه معینی از شایستگی را فراهم می‌آورد.

خود تنظیمی

خودتنظیمی از نظر فراشناختی موجب تلاش، سازمان‌دهی و انعطاف‌پذیری بیشتری می‌شود، بر میزان استرس و اضطراب افراد هنگام فعالیت تأثیر می‌گذارد رفتار به خاطر نتایج آن حفظ می‌شود، تقویت‌های بیرونی معیارها و اهداف، عامل انگیزشی برای اعمال و رفتار می‌شود و میزان انگیزه پیشرفت دانش‌آموزان را بالا می‌برد.

باتوجه به این که به کارگیری راهبردهای یادگیری خودتنظیمی در پیشرفت تحصیلی دانشجویان مؤثر است و باعث افزایش پیشرفت تحصیلی آن‌ها می‌شود، لذا توصیه می‌شود استفاده از این راهبردها در برنامه‌های آموزشی دانش‌آموزان گنجانده شود.

نوع شخصیت

بین ویژگی شخصیتی برون‌گرایی و پیشرفت تحصیلی رابطه مثبت وجود دارد. برون‌گراها افراد اجتماعی هستند. آن‌ها علاوه بر دوستدار دیگران بودن و ترجیح اجتماعات و مهمانی‌ها، در عمل قاطع و فعال می‌باشند. این افراد هیجان و تحرک را دوست دارند و امیدوار به موفقیت در آینده هستند. همچنین این افراد در کارهای گروهی عملکرد بهتری دارند و از آن‌ها لذت می‌برند.

افراد برون‌گرا در امتحان‌های شفاهی نمره‌های بالایی کسب می‌کنند و به‌هنگام قرار گرفتن در برابر دیگران (هنگام سخنرانی) عمل‌کرد مناسب دارند و به ایفای نقش می‌پردازند. از آنجایی که افراد با سطوح بالای برون‌گرایی پرنرژی، پرحرف، علاقه‌مند به کارهای گروهی، اجتماعی، توانایی اظهارکنندگی هستند. بسیاری از این ویژگی‌ها می‌تواند نقش مثبتی در جهت پیشرفت تحصیلی ایفا کنند. همچنین وظیفه‌شناسی به واسطه رابطه‌ای که با انگیزش دارد یکی از پیش‌بینی‌کننده‌های پیشرفت تحصیلی محسوب می‌گردد، وجود دارد.

عوامل آموزشگاهی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

علاوه بر عوامل فردی که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان را تحت تأثیر قرار می‌دهند، از آنجایی که دانش‌آموزان در زمان‌های زیادی را محیط مدرسه می‌گذارند، بنابراین متغیرهای موجود در مدرسه نیز بر روی پیشرفت تحصیلی آن‌ها اثر می‌گذارد. مهم‌ترین عوامل آموزشی مؤثر بر پیشرفت تحصیلی عبارت‌اند از:

برنامه درسی

شواهد زیادی وجود دارد مبنی بر این که تقاضای برنامه درسی در پیشرفت تحصیلی مؤثر است. به‌طور خلاصه می‌توان اظهار داشت که اگر دانش‌آموزان فرصت یادگیری چیزی را داشته باشند، معمولاً "آن را فرا می‌گیرند و اگر این فرصت برای آن‌ها فراهم نباشد، از یادگیری آن محروم خواهند شد. به عبارت دیگر، هرچه میزان تقاضا در " برنامه درسی مورد انتظار " با ثابت فرض کردن بقیه عوامل بیشتر باشد، کودکان بیشتر یاد خواهند گرفت.

کتاب‌های درسی و مواد آموزشی

هرجاکه کمبود کتاب و مواد آموزشی وجود دارد پیشرفت تحصیلی پایین‌تر است. تأمین یک کتاب به ازای هر دانش‌آموز (و تضمین این که کتاب‌ها به مدرسه برسند و مورد استفاده معلمین و دانش‌آموزان قرار گیرند)، میزان پیشرفت تحصیلی و نرخ ماندگاری را افزایش می‌دهد. مطالعات نشان می‌دهد که هرچه تعداد بیشتری کتاب از کتابخانه مدارس توسط دانش‌آموزان به امانت گرفته شود میزان پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان بیشتر است و در مدارس ابتدایی هرچه تعداد کتاب‌هایی که در گوشه اتاق‌های درس قرار داده می‌شود بیشتر باشد میزان پیشرفت دانش‌آموزان در خواندن بیشتر خواهد بود.

نوع مدرسه

مدرسه می‌تواند تحول کودکان و نوجوانان را در ابعاد متعدد از جمله در بعد تحصیلی تحت تأثیر قرار دهد. از طرفی با توجه به این که در نظام آموزش و پرورش ایران زیر نظام‌های متعددی از جمله مدارس غیرانتفاعی، هیئت امنایی، شاهد و... وجود دارد که از نظر شیوه مدیریت باهم متفاوت‌اند، نوع مدرسه نیز می‌تواند از عوامل اثرگذار بر پیامدهای تحصیلی دانش‌آموزان باشد.

کیفیت آموزش

معلمان نقشی عمده در شکل گیری شخصیت و یادگیری اثر بخش دانش‌آموزان ایفا می‌کنند. دانش‌آموزانی که در دوره نوجوانی قراردارند، نوجوانی باتغییرات چشمگیر بیولوژیکی، شناختی و اجتماعی همراه است که نشان‌دهنده آغاز انتقال به دوره بزرگ‌سالی است و پیامدهای آموزشی چشمگیری دارد. ازطرفی می‌توان گفت بخش عمده‌ای از فرایند اجتماعی شدن دانش‌آموزان و یادگیری آنان درمدارس به واسطه معلمان امکان‌پذیر می‌شود.

کیفیت روابط دانش‌آموزان با معلمان

کیفیت روابط دانش‌آموزان با معلمان و درگیری آن‌ها با فعالیت‌های مدرسه و همچنین توانایی آن‌ها برای جلوگیری از رفتارهای ناخوشایند در کلاس، با موفقیت تحصیلی آنان مرتبط است؛ به عبارتی کیفیت روابط دانش‌آموزان و معلمان و همکاری در کلاس‌های درس، رابطه مثبت و همراه با موفقیت تحصیلی را نشان می‌دهد.

مدت زمان تحصیل درمدرسه و منزل

مدت زمانی که به آموزش اختصاص داده می‌شود در پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان نقش زیادی دارد. بطورکلی هرچه کودکان زمان بیشتری صرف مطالعه نمایند. با ثابت نگه‌داشتن بقیه عوامل مطالب بیشتری فراخواهند گرفت. مدت زمان آموزش را می‌توان از جنبه دیگری هم مورد مطالعه قرارداد و آن مدت زمانی است که عملاً در کلاس درس به امر یادگیری و تدریس اختصاص می‌یابد و مدت زمانی که دانش‌آموزان عملاً برای یادگیری در کلاس صرف می‌کنند (در مقابل خیال پردازی وغیره) بسیاری از مطالعات انجام شده دراین زمینه نشان می‌دهند که هرچه این مدت زمان بیشتر باشد با ثابت نگه داشتن بقیه عوامل، میزان یادگیری دانش‌آموزان بیشتر است.

عوامل مؤثر بر پیشرفت تحصیلی

